

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi

Dağıtım.: Genel
12 Temmuz 2022

Aslı: İngilizce

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi

Türkiye'nin sekizinci periyodik raporuna ilişkin nihai gözlemler *

1. Komite, Türkiye'nin sekizinci periyodik raporunu (CEDAW/C/TUR/8) 14 ve 15 Haziran 2022 tarihlerinde gerçekleştirilen 1882 ve 1884'üncü toplantılarında (bkz. CEDAW/C/SR.1882 ve CEDAW/C/SR.1884) değerlendirmiştir. Oturum öncesi çalışma grubu tarafından gündeme getirilen konu ve soruların listesi CEDAW/C/TUR/Q/8'de, Türkiye'nin yanıtları ise CEDAW/C/TUR/RQ/8'de yer almaktadır.

A. Giriş

2. Komite, Taraf Devletin sekizinci periyodik raporunu sunmasını takdir eder. Komite ayrıca Taraf Devlet'in Komite'nin bir önceki nihai gözlemlerine dair izleme raporunu (CEDAW/C/TUR/CO/7/Add.1) ve oturum öncesi çalışma grubu tarafından sekizinci periyodik raporla ilgili olarak gündeme getirilen konu ve soruların listesine yazılı yanıtlarını takdir eder. Heyetin sözlü sunumunu ve diyalog sırasında Komite tarafından sözlü olarak yöneltilen sorulara cevaben yapılan açıklamaları memnuniyetle karşılar.

3. Komite, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı Derya Yanık başkanlığındaki ve Dışişleri Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Türkiye'nin Cenevre'deki Birleşmiş Milletler Ofisi ve diğer uluslararası kuruluşlardaki Daimî Temsilciliği'nden temsilcilerin yer aldığı üst düzey heyeti sebebi ile Taraf Devleti takdir eder.

B. Olumlu yönler

4. Komite, Taraf Devletin yedinci periyodik raporunun (CEDAW/C/TUR/7) 2016 yılında değerlendirilmesinden bu yana kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesini hızlandırmayı ve toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmeyi amaçlayan kurumsal ve politika çerçevelerini geliştirme yönünde, örneğin aşağıdakilerin kabulü ve tesis edilmesiyle kaydettiği ilerlemeyi memnuniyetle karşılar:

(a) Eşitlik ve kadınların güçlenmesine konusunda da içeriklere sahip olan On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023);

(b) Türkiye HIV/AIDS Kontrol Programı (2019-2024);

* Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'nin seksen ikinci oturumunda (13 Haziran -1 Temmuz 2022) kabul edilen nihai gözlemler, BM Kadın Birimi Türkiye Ofisi tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Gayri resmi çeviridir. Orijinal İngilizce metne buradan ulaşabilirsiniz:

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW%2fC%2fTUR%2fCO%2f8&Lang=en

- (c) Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı, (2018-2023);
- (d) İnsan Hakları Eylem Planı 2021-2023.

5. Komite, bir önceki raporun değerlendirilmesinden bu yana geçen sürede, Taraf Devletin Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin iletişim prosedürüne ilişkin İhtiyari Protokolü'nü 2017 yılında onaylamış olmasını memnuniyetle karşılamaktadır.

C. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları

6. Komite, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na yönelik uluslararası desteği memnuniyetle karşılar ve Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi'nin uygulanması sürecinde Sözleşme hükümlerine uygun olarak toplumsal cinsiyet eşitliğinin de jure (yasal) ve de facto (fiili) olarak hayata geçirilmesi yönünde çağrıda bulunur. Komite, Amaç 5'in ve 17 Amaç'ın tamamında eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkelerinin anaakımlaştırılmasının önemini hatırlatır. Taraf Devleti, kadınları Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınmasının itici gücü olarak tanımayacağı ve bu yönde ilgili politika ve stratejileri hayata geçirmeye teşvik eder.

D. Parlamento

7. Komite, Sözleşme'nin tam olarak uygulanmasını sağlamada yasama erkinin hayati rolünü vurgular (bkz. A/65/38, bölüm iki, ek VI). Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni, görevi gereği, mevcut nihai gözlemlerin uygulanmasından Sözleşme kapsamında bir sonraki periyodik raporun sunumuna kadar geçen sürede gerekli adımları atmaya davet eder.

E. Başlıca endişe alanları ve tavsiyeler

Genel bağlam

8. Komite, ilke olarak, 2016'da, Hükümete yönelik darbe girişiminin ardından ilan edilen ve prensipte 18 Temmuz 2018'de sona eren iki yıllık olağanüstü hal sırasında Taraf Devlet tarafından alınan tedbirlerden derin endişe duymaktadır. Hükümetin terörle mücadeleyle yönelik çeşitli baskıcı tedbirlerinin, Taraf Devlette kadınların insan hakları ve hukukun üstünlüğü üzerindeki etkisinden özellikle endişelidir. Komite ayrıca, olağanüstü hal sırasında Taraf Devlet tarafından alınan ve memurlar, hakimler, askeri personel ve akademisyenler de dahil olmak üzere binlerce kadının işlerinden ihraç edilmesine yol açan çeşitli tedbirlerden de endişe duymaktadır. Son olarak Komite, bu tedbirlerin bugün Taraf Devlette kadınların insan hakları ve hukukun üstünlüğü üzerinde güçlü bir olumsuz etki yaratmaya devam ettiğini endişeyle ifade eder.

9. Daha önceki tavsiyelerini (CEDAW/C/TUR/CO/7, paragraf 8) hatırlatan Komite, Taraf Devleti insan haklarına, hukukun üstünlüğüne, yargı bağımsızlığına ve ifade özgürlüğüne saygı göstermeye yönelik taahhüdünü sürdürmeye çağırır. Kadınların insan haklarına saygı duyma, bunları koruma ve yerine getirme ve insan hakları alanındaki güvenceler de dahil olmak üzere anayasal düzeni koruma yönünde Taraf Devlete çağrıda bulunur. Komite ayrıca, Taraf Devlete, Güvenlik Konseyi'nin 1325 (2000) ve 1820 (2008) sayılı kararlarında ve ayrıca Komite'nin çatışmanın önlenmesi, çatışma ve çatışma sonrası durumlarda kadınlara ilişkin 30 (2013) sayılı genel tavsiye kararında teyit edildiği gibi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin demokratik ve barışçıl düzenin bir koşulu olduğunu akıldan tutarak, barış, güvenlik ve sürdürülebilir kalkınma için önemli bir çerçeve olarak Sözleşme'yi tam olarak hayata geçirme çağrısında bulunur.

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nden Çekilme

10. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin 23 Mart 2021 tarihli beyanı ve Komite'nin Taraf Devletin Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve

Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nden (İstanbul Sözleşmesi) çekilmesine ilişkin 1 Temmuz 2021 tarihli beyanına atıfla, Komite, Taraf Devletin 20 Mart 2021 tarihinde Avrupa Konseyi'ne bildirdiği İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararından duyduğu derin teessüfü ve endişeyi yineler. Ayrıca, İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararının meclis görüşmesi yapılmadan ve bildirildiğine göre kadın grupları ve kadın insan hakları savunucuları dahil olmak üzere sivil toplumla daha geniş bir istişare yürütülmeden alınması hususunda teessüfle karşılar. Komite, Taraf Devletin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesinin, kadınların insan haklarının korunmasının kapsamını daraltan geriye dönük bir tedbir teşkil ettiğini ve Taraf Devletin Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi kapsamındaki kadınların ve kız çocukları için en yüksek insan hakları standartlarını korumak için gereken özeni gösterme yükümlülükleriyle çeliştiğini düşünmektedir.

11. Komite, 1993 Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı ile Sözleşme'de yer alan insan haklarının bölünmezliği ve evrenselliği ilkesini hatırlatarak, Taraf Devleti, kadınlar ve kız çocuklarına yönelik korumaları daha da zayıflatan, onları kazanılmış haklarından mahrum bırakan ve uluslararası insan hakları hukukunun yukarıda belirtilen standart ve ilkelerine aykırı olan İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararını yeniden gözden geçirmeye davet eder.

Salgın ve toparlanma çabalarıyla ilişkili olarak kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği

12. Komite, Taraf Devlet tarafından koronavirüs (COVID-19) salgını ile ilgili toplumsal cinsiyete duyarlı toparlanma stratejilerini uygulamak amacıyla alınan tedbirlerin ve salgının kadınlar ve kız çocukları üzerindeki olumsuz ekonomik ve sosyal etkilerini hafifletmeye yönelik tedbirlerin farkındadır. Bununla birlikte Komite, Taraf Devlette ev içi şiddet de dahil olmak üzere kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin yüksek yaygınlığından, salgına karşılık olarak eğitim kurumlarının küresel çapta en uzun süreli kapanmaya tabi olmasından ve halihazırda çoklu ve kesişen ayrımcılık biçimleriyle karşı karşıya olan ve salgın sırasında durumları daha da kötüleşen dezavantajlı ve marjinalleştirilmiş gruplara mensup kadınları ve kız çocuklarını orantısız bir şekilde etkileyen yoksulluğun kadınlara özgü hale gelmesinden endişe duymaktadır.

13. Komite, 22 Nisan 2022'de yayınlanan, COVID-19 salgını bağlamında Sözleşme'ye Taraf Devletlerin yükümlülüklerine ilişkin kılavuz notu doğrultusunda, Taraf Devlete aşağıdaki tavsiyelerde bulunur:

(a) 2030 Gündemi'ne uygun olarak, istihdam dışı kadınlara, yoksulluk içinde yaşayan kadınlara, etnik ve ulusal azınlık gruplarına mensup kadınlara, insani yardım ortamlarındaki kadınlara, yaşlı kadınlara, engelli kadınlara ile göçmen, mülteci ve sığınmacı kadınlara özel dikkat göstererek ve kadınları COVID-19 toparlanma stratejilerinin merkezine yerleştirerek kadınlar ve erkekler arasında uzun süredir devam eden eşitsizlikleri giderecek tedbirleri hayata geçirmek;

(b) Acil durum tedbirleri de dahil olmak üzere tüm COVID-19 toparlanma çabalarının kadınlar ve kız çocuklarına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti etkili bir şekilde önlemeyi amaçladığından emin olmak üzere stratejilerini gözden geçirmek; kadınların ve kız çocuklarının siyasal ve kamusal hayata, ve toparlanma çabaları ile ekonomik güçlendirme ve hizmet sunumu bağlamında karar alma mekanizmalarına, eşit katılımını mümkün kılmak; bu tür stratejilerin, salgının sosyo-ekonomik etkisini hafifletmeyi amaçlayan karşılıksız bakım yükü için mali destek de dahil olmak üzere teşvik paketlerinden kadınların ve kız çocuklarının erkekler ve oğlan çocuklarıyla eşit temelde yararlanacağı şekilde tasarlanmasını sağlamak.

Sözleşme'nin, İltiyari Protokolü'nün ve Komite'nin Genel Tavsiye Kararları'nın

Görünürlüğü

14. Komite, Taraf Devletin Sözleşme'nin uygulanmasına yönelik yeniden teyit edilmiş katılımını ve iş birliğini memnuniyetle karşılar. Taraf Devletin Sözleşme'nin

görünürlüğünü artırmaya yönelik çabalarını ve Anayasa'nın 90'ıncı maddesine göre Taraf Devlet tarafından onaylanan uluslararası antlaşmaların ulusal hukukun ayrılmaz bir parçasını oluşturduğunu ve Sözleşme'de güvence altına alınan hakların herhangi bir şekilde ihlal edilmesi karşısında vatandaşlar tarafından Anayasa Mahkemesi'ne itirazda bulunulabileceğini bilmektedir. Bununla birlikte, özellikle kırsal kesimdeki kadınların, etnik ve ulusal azınlıklara mensup kadınların, göçmen, mülteci ve sığınmacı kadınların ve engelli kadınların, Sözleşme kapsamındaki haklarının ve bunları talep etmek için başvurabilecekleri mevcut hukuk yollarının genellikle farkında olmamalarından endişelidir.

15. Komite, daha önceki tavsiyelerini (CEDAW/C/TUR/CO/7, paragraf 17) hatırlatarak, Taraf Devlete aşağıdaki tavsiyelerde bulunur:

(a) Sözleşme'yi ve Komite'nin sonuç gözlemlerini, İhtiyari Protokol kapsamındaki içtihatlarını ve genel tavsiye kararlarını yaygınlaştırmak ve daha fazla görünür kılmak;

(b) Mevcut sonuç gözlemlerinin uygulamaya geçirilmesi için kapsamlı bir mekanizma kurmayı dikkate almak ve kadın haklarını ve toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen sivil toplum kuruluşlarını mekanizmanın çalışmalarına dahil etmek, bunu yaparken de ulusal bir raporlama ve takip mekanizmasının dört temel kapasitesini, yani katılım, koordinasyon, istişare ve bilgi yönetimini göz önünde bulundurmak;

(c) Sözleşme kapsamındaki hakları ve bu hakların ihlal edildiğini iddia etmek için kullanabilecekleri yasal başvuru yolları konusunda kadınlar arasında farkındalık yaratmak ve Sözleşme, Komite'nin İhtiyari Protokolü kapsamındaki içtihatlarına ve genel tavsiye kararlarına ilişkin bilgilerin tüm kadınların erişimine açık olmasını sağlamak;

(d) Hükümet yetkilileri, hakimler, savcılar, polis memurları ve diğer kolluk görevlilerinin yanı sıra avukatlar için de Sözleşme konusunda sistematik olarak kapasite geliştirme imkanı sunmak.

Anayasal ve yasal çerçeve ve ayrımcı yasalar

16. Komite, cinsiyete dayalı olanlar da dahil olmak üzere ayrımcılık yapmama ilkesinin Anayasa'da yer aldığını ifade eder. Ancak, başta Kürt kadınlar, mülteci ve sığınmacı kadınlar ve engelli kadınlar olmak üzere, Taraf Devletteki dezavantajlı ve marjinalleştirilmiş kadın gruplarına karşı kesişen ayrımcılık biçimleri konusunda endişeleri devam etmektedir.

17. Komite, Taraf Devlete aşağıdaki tavsiyelerde bulunur:

(a) Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı yasaklayan, kamusal ve özel alanda doğrudan ve dolaylı ayrımcılığın yanı sıra kesişen ayrımcılık biçimlerini de kapsayan mevzuatı, Sözleşme'nin 1'inci maddesi uyarınca hayata geçirmek;

(b) Cinsiyete dayalı ayrımcılığa yönelik anayasal yasağın etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamak;

(c) Ayrımcılıkla ilgili olarak cinsiyet, yaş, milliyet, etnik köken, engellilik ve sosyo-ekonomik duruma göre ayrıştırılmış veri toplamak için kapsamlı bir sistem geliştirmek.

Kadınların adalete erişimi

18. Komite, 2017 yılında, anayasa değişikliklerinin kabul edilmesinin Taraf Devletin yargı sistemi üzerinde yarattığı olumsuz etkiden ve görevini bağımsız olarak yerine getirme kabiliyetini daha da baltalamasından endişe duymaktadır. Ayrıca hem Anayasa Mahkemesi'nin hem de yargının kendi kendini yönetmesinden sorumlu organ olan Hakimler ve Savcılar Kurulu'nun yapısındaki değişikliklerin, Yürütmenin yakın gözetimi altında konumlandırılarak yargının bağımsızlığını ciddi ölçüde baltalamasından da endişelidir. Komite, hakim ve savcı adaylarının seçimine ilişkin usul ve koşulların 2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanunu'nun 8 ve 9'uncu Maddelerinde açıkça

düzenlendiğine dair bilgilerin heyet tarafından sağlandığını kaydeder. Bununla birlikte aşağıdaki hususlarda endişelerini ifade eder:

(a) Olağanüstü hal döneminde faal hakim ve savcılar yaklaşık yüzde 20'sinin "terörizmle bağlantılı oldukları" gerekçesiyle görevden alınması ve Taraf Devletin, darbe girişimi sonrasında görevden alınan ve aralarında kadınların da bulunduğu hakimlerin cezai suçlamalardan beraat etmesine rağmen görevlerine iade etmemiş olması;

(b) Bu ihraçların görevdeki hakim ve savcılar arasında yarattığı misilleme korkusu hakkında;

(c) İhraç edilen hakim ve savcılarının yerine büyük ölçüde, olağanüstü hal tedbirlerinden kaynaklanan çok sayıda ilave dava nedeniyle daha da büyüyen, halihazırda ağır bir dava yüküyle karşı karşıya olan deneyimsiz hakim ve savcılarının getirildiğinin bildirilmesi;

(d) Hakimlerin seçimi ve atanması için nesnel, liyakate dayalı, önceden belirlenmiş ve tek tip kriterlerin bulunmadığının bildirilmesi;

(e) 2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanunu'nun, engelli kadınların hakim ve savcı olarak görevlendirilmesini engellemesi;

(f) Kadın başvuruolar tarafından açılan davalar da dahil olmak üzere, Taraf Devlet tarafından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının açık reddi ve uygulanmaması.

19. Kadınların adalete erişimiyle ilgili 33 (2015) sayılı genel tavsiye kararına referansla, Komite, Taraf Devlete aşağıdaki tavsiyelerde bulunur:

(a) **Hükümete yönelik darbe girişiminin ardından görevden alınan ve cezai suçlamalardan beraat eden kadın hakimler de dahil tüm hakimleri gecikmeksizin görevlerine iade etmek ve uygun tazminleri sağlamak;**

(b) **Kadın hakim ve savcılara karşı işlenen tüm taciz, yıldırma ve misilleme eylemlerinin soruşturulmasını ve kovuşturulmasını hızlandırmak, mağdurlara kanun yolları ve tazminatlar sunmak ve toplumsal cinsiyete duyarlı göstergeler, ayrıştırılmış veriler ve kamuya açık istatistikler ile bu tür olaylar için özel bir kayıt sistemi oluşturmak;**

(c) **Adalet, hukuk ve nizam sektörü tarafından geliştirilen kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddete ilişkin eğitim el kitabının sistematik olarak kullanılması da dahil olmak üzere, yargı mensuplarına, savcılara, polise ve diğer kolluk kuvvetlerine, adaletin toplumsal cinsiyeti gözeten yönetimi konusunda kapasite geliştirme imkanı sağlamak;**

(d) **Hakimlerin seçimi ve atanması için şeffaf, kapsayıcı ve liyakate dayalı bir seçim sürecini benimsemek ve seçim ve atama sürecinde gerçek veya algılanan çıkar çatışmalarına karşı güvenceler tesis etmek;**

(e) **Hakimler ve Savcılar Kanunu'nda (2802 sayılı Kanun) değişiklik yapılması ve engelli kadınların hakim, tanık, davacı ve davalı olarak adalet sistemine etkin katılımını sağlamak ve kolaylaştırmak üzere yasal tedbirler almak.**

20. Komite, aşağıdakiler de dahil olmak üzere, kadınların adalete erişiminin önündeki süregelen engellerden endişe duymaktadır:

(a) Pek çok kadın ve kız çocuğunun yasal okuryazarlığının olmaması;

(b) Asgari ücretle çalışan kadınların adli yardım alamamalarına neden olan adli yardımın hem ekonomik hem de esasen sınırlı kapsamı, yardıma uygunluğun kanıtlanabilmesi için hantal işleyen prosedür ve özellikle Kürt kadınlar, diğer azınlıklara mensup kadınlar ve mülteci kadınlar olmak üzere adalet arayan kadınların karşılaştığı dil engelleri;

(c) Kolluk kuvvetleri ve hukukçuların kadın hakları konusundaki sınırlı bilgisi.

21. Komite, daha önceki tavsiyesini (CEDAW/C/TUR/CO/7, paragraf 23) hatırlatarak, Taraf Devlete aşağıdaki tavsiyelerde bulunur:

(a) Kadınların ve kız çocuklarının haklarına ve bunları uygulama yollarına ilişkin farkındalıklarını artırmak, yasal okuryazarlık programları da dahil olmak üzere kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin tüm eğitim seviyelerinde müfredata entegrasyonuna özel bir vurgu yapmak ve kadınların adalete erişiminin hayati rolünü vurgulamak;

(b) Ücretsiz adli yardım ile Kürtçe ve Arapça tercüme hizmetinin, örneğin kırsal ve ücra bölgelerde adli yardım merkezlerinin kurulması yoluyla, asgari ücret alanlar da dahil olmak üzere, yeterli imkanlara sahip olmayan kadınlara sunulmasını sağlamak ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ortaklığında Türkiye Barolar Birliği tarafından yürütülen adli yardımın finansmanı amaçlı projeyi genişletmek;

(c) Toplumsal cinsiyet yanlılığını ve kalıp yargıları ortadan kaldırmak ve adalet sistemine toplumsal cinsiyet bakış açısını dahil etmek için yargıya yönelik kapasite geliştirme ve farkındalık artırma programlarını güçlendirmek.

Ulusal insan hakları kurumu

22. Komite, İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nun 6701 sayılı Kanun'la kurulmasını memnuniyetle karşılamaktadır. Ancak, İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nun mevcut statüsü, üyelerinin atanmasındaki tarafsızlığın ve tahsis edilen insan kaynağı ve mali kaynakların yeterli olup olmadığı konusundaki endişeleri devam etmektedir.

23. Komite, evrensel periyodik inceleme (A/HRC/44/14/Add.1, paragraf 45.31) sırasında verilen taahhütler doğrultusunda, Taraf Devlete, insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasına yönelik ulusal kurumların statüsüne ilişkin ilkelere uygun olarak (Paris İlkeleri), Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nun (TİHEK) bu süreçte tam bağımsızlığını sağlamasını ve kadın hakları ihlalleri de dahil olmak üzere insan hakları ihlallerini araştırma ve raporlama kapasitesini güçlendirmesini ve Komite de dahil olmak üzere Birleşmiş Milletler insan hakları mekanizmalarıyla aktif olarak ilişki kurmasını tavsiye eder.

Ayrımcı kalıp yargılar ve zararlı uygulamalar

24. Komite, yerleşik ayrımcı kalıp yargıların devam etmesinden ve Taraf Devletin kadın ve erkeklerin aile ve toplumdaki rolleri ve sorumluluklarına ilişkin, kadınların anneler ve eşler olarak geleneksel rolünü aşırı vurgulayan, böylece kadınların sosyal statüsünü, özerkliğini, eğitim fırsatlarını ve profesyonel kariyerlerini baltalamakta olan ve kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin altında yatan sebeplerden biri olan, resmî açıklamalarından endişe duymaktadır. Komite, Devlet makamları ve toplum içinde ataerkil tutumların devam ettiğini ve toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesinin yerini giderek muğlak şekilde tanımlanmış bir "toplumsal cinsiyet adaleti" kavramının aldığını endişeyle ifade eder.

25. Komite, daha önceki tavsiyesini (CEDAW/C/TUR/CO/7, paragraf 29) hatırlatarak, Taraf Devlete, kadınlara karşı ayrımcılık içeren ataerkil tutumları ve kalıp yargıları ortadan kaldırmayı amaçlayan, kadın haklarına ve kadınların güçlenmesine dayalı kapsamlı bir strateji benimsemesini tavsiye eder. Bu strateji, sivil toplumla iş birliği içinde, kamuoyunu eğitmek ve ayrımcı kalıp yargıların kadınların insan haklarını kullanmaları üzerindeki olumsuz etkileri konusunda farkındalığı artırmak için her düzeydeki çabaları içermelidir.

26. Komite aşağıdaki konularda endişe duymaya devam etmektedir:

(a) Özellikle kırsal ve ücra bölgelerde devam eden kan davalarında kız çocuklarının gelin olarak verilmesi uygulaması ve bazı bölgelerde "başlık parası" uygulamasının sürmesi;

(b) Özellikle yoksul kırsal kesimlerde çocuk yaşta evliliklerin sayısının yüksek olması, bunların toplumda yaygın olarak kabul görmesi ve Taraf Devletin bunları önleme ve failleri gerektiği gibi cezalandırma yönünde gösterdiği çabanın yetersizliği.

27. Daha önceki tavsiyesini (CEDAW/C/TUR/CO/7, paragraf 31) hatırlatarak ve Komite'nin Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesine ilişkin 31 sayılı ortak genel tavsiye kararına/Çocuk Hakları Komitesi'nin (2019) zararlı uygulamalara ilişkin 18

sayılı genel yorumuna dikkat çekerek, Komite, Taraf Devlete aşağıdaki tavsiyelerde bulunur:

(a) **Anlaşmazlıkların çözümü amacıyla kadınların ve kız çocuklarının her türlü satışının veya takasının suç sayılmasını, soruşturulmasını ve kovuşturulmasını ve failerin uygun şekilde cezalandırılmasını sağlamak;**

(b) **Çocuk yaşta evlilik yaşağını etkin bir şekilde uygulamak ve çocuk yaşta evliliğin kız çocuklarının sağlığı ve gelişimi üzerindeki zararlı etkilerine ilişkin farkındalık artırıcı çabaları güçlendirmek.**

Kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet

28. Komite, Kadınlara Yönelik Şiddetle Mücadele için Dördüncü Ulusal Eylem Planı'nın (2021-2025) kabul edilmesini memnuniyetle karşılamaktadır. Ayrıca, kadınlara yönelik şiddet ve ev içi şiddetle mücadeleyle yönelik yasal çerçeveyi güçlendirmek için Taraf Devlet tarafından kabul edilen önemli yasal reformların ve 6284/2012 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un şiddetin önlenmesi ve şiddete maruz bırakılanların korunması için önemli bir çerçeve sağladığının bilincindedir. Ancak Komite, yürürlükteki mevzuatın hem kapsamında hem de uygulanmasında halen boşluklar bulunduğunu endişeyle belirtir. Bu itibarla Komite, Taraf Devletin dikkatini Anayasa Mahkemesi'nin 2017/32972 sayılı davaya ilişkin 2021 tarihli kararına çeker. Mahkeme, bu davada, Devlet yetkililerinin, savcılarının ve yargıçlarının, eski kocası tarafından öldürülmeden önce yetkililere çok sayıda şikayette bulunan bir kadını korumak için gerekli adımları atmadıklarını tespit etmiştir. Komite ayrıca, Türk mevzuatının ev içi şiddeti bu şekilde özel olarak suç saymadığından ve failerin kovuşturulması veya cezalandırılmasına ilişkin hiçbir hüküm içermediğinden endişe duymaya devam etmektedir. Komite, Taraf Devlette kadınlara yönelik cinsel şiddet de dahil olmak üzere, sistematik ve yaygın toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin devam etmesi konusundaki endişesini yineler ve aşağıdakileri kaydeder:

(a) 2010-2020 yılları arasında Taraf Devlet'te en az 3.175 kadın cinayeti bildirilmiş ve 2021'de 300'den fazla kadın, çoğunlukla halihazırda ya da eskiden birlikte oldukları yakın partnerleri veya kocaları ya da aile üyeleri tarafından öldürülmüştür;

(b) Kadınlara yönelik şiddetle ilgili resmi veriler, 2016-2021 yılları arasında öldürülen kadınların yüzde 8,5'i için, kadının ölüm anında geçerli olan bir koruma kararı alındığını göstermektedir ve 2021'de bu oran yüzde 12'ye yükselmiştir;

(c) Maruz bırakılanların damgalanması, misilleme korkusu, faile ekonomik bağımlılık, yasal okuryazarlıktan yoksunluk, dil engelleri ve/veya kolluk kuvvetlerine güvensizlik nedeniyle kadınlara ve kız çocuklarına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet konusunda önemli ölçüde eksik bildirim söz konusudur;

(d) Şiddet içeren ilişkilerden kaçmak isteyen kadınlar için yardım ve başvurabilecekleri kanun yollarının yetersizliği, *diğerlerinin yanı sıra*, Taraf Devlet genelinde yetersiz sayıda sığınma evi ve sığınma evlerindeki kadınlar için uygun olmayan koşullar ve maruz bırakılanların sıklıkla istismarcı partnerlerine geri gönderilmesi veya çocuklarından ayrılmak zorunda bırakılmaları gibi uygulamalarda kendini göstermektedir;

(e) Lezbiyen, biseksüel ve trans kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve ayrımcılık devam etmektedir. Bu tür şiddet; lezbiyen, biseksüel ve trans kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve cinayetler de dahil olmak üzere nefret suçlarının faileri için yaygın cezasızlık ile lezbiyen, biseksüel ve trans kadınların öldürülmesine ilişkin davalarda Ceza Kanunu'nun "haksız tahrik"e ilişkin 29'uncu maddesinin hafifletici neden olarak uygulanmasıyla daha da artmaktadır.

29. **Daha önceki tavsiyesi kararını (CEDAW/C/TUR/CO/7, paragraf 33) hatırlatarak ve, 19 sayılı genel tavsiye kararını güncelleyen kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddete ilişkin 35 (2017) sayılı genel tavsiye kararına ve kamusal ve özel alanlarda tüm kadınlara ve kız çocuklarına yönelik her türlü şiddetin ortadan kaldırılmasına ilişkin Sürdürülebilir Kalkınma Amacı 5.2'ye uygun olarak Komite, Taraf Devlete, kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti suç sayan yasaların uygulanmasını izlemek için mekanizmalar geliştirmesini tavsiye eder. Ayrıca Taraf Devlete aşağıdaki tavsiyelerde bulunur:**

(a) Ev içi şiddeti ve kadın cinayetlerini özel olarak suç saymak için gerekli yasal değişiklikleri yapmak;

(b) Koruma emirlerini katı bir şekilde uygulamak ve izlemek; riayetsizliği cezalandırmak; kolluk kuvvetleri ve yargı personelini şikayetleri kaydetmemeye ve koruma emirleri yayımlayıp uygulamamaya dair sorumlu tutmak ve soruşturmak;

(c) Kadın örgütlerinin ve kadınların insan hakları savunucularının aktif katılımıyla, kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin suç niteliğine ilişkin eğitim ve medya kampanyalarından da yararlanarak kadınlar ve erkeklerde farkındalık yaratmak suretiyle kadınlara ve kız çocuklarına yönelik ev içi şiddetin bildirilmesini teşvik etmek; bu sayede bu tür şiddetin toplumsal kabulüne meydan okumak ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet olaylarını bildiren kadınları misillemelerden ve damgalanmaktan korumak;

(d) Ev içi ve cinsel şiddet mağdurları için günde 24 saat, haftada 7 gün çok dilde hizmet veren özel bir destek hattının kullanılabilir olmasını temin etmek; toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz bırakılan kadınlar ve kız çocuklarının özel ihtiyaçlarını dikkate alarak uzmanlaşmış, kapsayıcı ve erişilebilir sığınma evleri ağını genişletmek ve güvenli bir şekilde evlerine dönemeyen kadınlara özerk yaşamaları için, psikososyal desteği, gelir getirici faaliyetlerde bulunmaları için mesleki eğitimi ve gerekirse güvenlikleri için kimlik bilgilerinin değiştirilmesini gibi yardımlar sağlamak;

(e) Taraf Devletlerin Sözleşme'nin 2'nci maddesi kapsamındaki temel yükümlülüklerine ilişkin 19 sayılı kadına karşı şiddet (1992) ve 28 sayılı Taraf devletlerin Madde 2 altındaki temel yükümlülüklerine dair (2010) genel tavsiye kararlarına uygun olarak, lezbiyen, biseksüel ve trans kadınları ayrımcılıktan ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten korumak için gereken özeni lezbiyen, biseksüel ve trans kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet faillerinin Ceza Kanunu'nun 29'uncu maddesinde belirtilen hafifletici koşullardan yararlanmalarını güvence altına alarak göstermek;

(f) Ev içi ve cinsel şiddet de dahil olmak üzere kadınlara ve kız çocuklarına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadelede politik ve stratejileri daha iyi yönlendirebilmek amacıyla yaş, cinsiyet, maruz bırakılan ve fail arasındaki ilişki ve engellilik gibi diğer sosyodemografik özelliklere göre ayrıştırılmış kapsamlı veriler toplamak.

Sözde “namus” adına işlenen cinayetler ve intihara zorlama

30. Komite, sözde “namus” cinayetleri de dahil olmak üzere suçların devam etmesinden ve Taraf Devlette nispeten yüksek sayıda zorla intihar veya maskelenmiş kadın cinayetinden endişe duymaktadır. Taraf Devletin, namus suçları olarak adlandırılan suçların suç niteliği ve yanıtıcı kavramlaştırılması hakkında kamuoyu farkındalığını artırmaya yönelik çabalarının sınırlılığını endişeyle ifade eder. Taraf Devlet tarafından önceki diyalog sırasında verilen bilgilerin, Ceza Kanunu'nun “haksız tahrik” durumunda hafifletici nedenler öngören 29'uncu maddesinin sözde “namus” cinayetlere uygulanmadığını kaydeder. Ancak Komite, 29'uncu maddenin uygulanmasını açıkça yasaklayan hükmün yalnızca “töre” cinayetlerini ele aldığı ve dolayısıyla sözde “namus” cinayetlerini her zaman kapsamayabileceği dikkate alındığında, bunun yeterli bir yasal güvence teşkil etmediğinden endişe duymaktadır.

31. Komite, Taraf Devletin sözde “namus” adına işlenen tüm suçları layıkıyla kovuşturma ve cezalandırma çabalarını güçlendirmesine ilişkin daha önceki tavsiyesini (CEDAW/C/TUR/CO/7, paragraf 35) yineler ve aşağıdaki tavsiyelerde bulunur:

(a) Sözde “namus” adına işlenen suçları Kanun'un 29'uncu maddesinin uygulamasından açıkça hariç tutmak amacıyla Ceza Kanunu'nda değişiklik yapmak;

(b) Kadınlar ve kız çocuklarının intiharlarının, kazaların ve diğer şiddet içeren ölümlerinin, diğerlerinin yanı sıra tıbbi ve/veya psikolojik otopsi gibi adli deliller kullanılarak etkin bir şekilde soruşturulmasını sağlamak;

(c) Savcuların ve hakimlerin, başka bir kişiyi intihara teşvik eden veya cesaretlendiren ya da intihar kararını güçlendiren veya herhangi bir şekilde bir kişinin intihar etmesine yardımcı olan bir kişinin iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasına çarptırmasını öngören Ceza Kanunu'nun 84'üncü maddesini kesinlikle uyguladığından emin olmak.

(d) Bir erkeğin veya ailenin namus ve itibarının, kadınların kendileriyle ilgili davranışları veya varsayılan davranışları ile özünde ilişkili olduğu ataerkil tutumlara dayanan ve kadınları kontrol etmeye ve kişisel özerkliklerini kısıtlamaya hizmet eden ve Sözleşme ile bağdaşmayan anlayışı ortadan kaldırmak.

Kadınlar ve barış ve güvenlik

32. Komite, Taraf Devlet ve Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği dahil diğer Devletler ile uluslararası kuruluşlar ve tarafından terör örgütü olarak kabul edilen Kürdistan İşçi Partisi'ne (PKK) ve taraf Devletin güneydoğusundaki gençlik gruplarına yönelik terörle mücadele operasyonları bağlamında, söylendiğine göre, Türk güvenlik güçleri tarafından birçok kadın da dahil olmak üzere ağırlıklı olarak çok sayıda Kürt sivilin öldürülmesi veya cinsel şiddet de dahil şiddete maruz bırakılmasından duyduğu endişeyi yineler. Komite'nin önündeki bilgilere göre, Türk güvenlik güçleri ile PKK arasında devam eden çatışmalar, Temmuz 2015'te sona eren iki buçuk yıllık ateşkenden bu yana 5.850'den fazla can almıştır. Komite'nin elindeki bilgilere göre, 2021 yılında Taraf Devlette ve Kuzey Irak'ta aylık ortalama 209 olay meydana gelmiştir. Komite, terörle mücadele tedbirleri bağlamı için de geçerli olacak şekilde insan haklarının her zaman korunması gerektiğini hatırlatır. Komite özellikle aşağıdaki hususlarda endişe duymaktadır:

(a) Kürt kadınların cinsel şiddet, taciz ve tehditlere maruz kaldığına dair belgelenmiş iddialar;

(b) Çoğu zaman kesişen ayrımcılık biçimlerine ve ayrıca cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin diğer türlerinin risklerine maruz bırakılan, sokakta kalmaya zorlanan birçok kadın da dahil olmak üzere çok sayıda kişinin evlerinden tahliye edilmiş olması;

(c) Güvenlik Konseyi'nin kadınlar, barış ve güvenlikle ilgili 1325 (2000) sayılı kararının uygulanmasına yönelik taslak ulusal eylem planının kabul edilmesinde yaşanan gecikme.

33. Sözleşme'nin 2'nci maddesi uyarınca ve kadına yönelik şiddete ilişkin 19, 28 ve 30 sayılı genel tavsiye kararlarını dikkate alarak, Komite, Taraf Devlete aşağıdaki hususlara ilişkin önceki tavsiyesini (CEDAW/C/TUR/CO/7, paragraf 37) yineler:

(a) Farklı fraksiyonlarla iç ve dış askeri operasyonlar çerçevesinde barışa yönelik çabaları amacına ulaştırmak için tüm adımları atmak ve kadınların ve kadın örgütlerinin tüm barış müzakerelerine, yeniden inşa ve yeniden yapılanma çabalarına dahil edilmesini sağlamak;

(b) Kürt kadınlar ve kız çocuklarına yönelik olanlar da dahil Türk güvenlik ve savunma güçleri ile diğer silahlı gruplar tarafından gerçekleştirilen tüm cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet eylemlerini soruşturmak, kovuşturmak ve uygun şekilde cezalandırmak;

(c) Bu amaçla, bu tür ihlallere ilişkin etkin, tarafsız ve şeffaf soruşturmalar yürütmek için uluslararası yardımla birlikte bağımsız ve tarafsız bir soruşturma mekanizması oluşturmak;

(d) Kadınlara yönelik cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin diğer biçimlerine maruz bırakılanlara yönelik hesap verebilirliği ve tıbbi, psikolojik ve diğer destekleri sağlamak, Taraf Devlette silahlı çatışma ve terörle mücadele tedbirleri bağlamında işlenen insan hakları ihlallerine maruz bırakılan kadınlar ve kız çocuklarının rehabilitasyonu ve zararlarının tazmini için acil adımları atmak;

(e) Ülke içinde yerinden edilmiş kadınlar ve kız çocuklarının eğitim, sağlık hizmeti ve barınma hizmetlerine erişimini artırmak ve hızlı bir şekilde evlerine dönebilmelerini ve evlerinin düzgün barınma koşullarına uygun hale getirilmesini temin etmek.

34. Komite ayrıca, kadın örgütlerinin temsilcileriyle iş birliği içinde, Güvenlik Konseyi'nin 1325 (2000) sayılı kararının uygulanmasına yönelik taslak ulusal eylem planını sonuçlandırmak ve kabul etmek için net bir zaman çerçevesi belirleme ve Konsey'in kadın, barış ve güvenliğe ilişkin gündeminin tamamını dikkate almak ve gecikmeden uygulamasını sağlaması için Taraf Devlete çağrısında bulunur.

Fuhuş amaçlı ticaret ve istismar

35. Komite, Taraf Devletin, uluslararası iş birliği ve farkındalık artırma girişimlerine dahil olarak kadınların ve kız çocuklarının insan ticaretine konu edilmesini önleme ve bunlarla mücadele etme çabalarını memnuniyetle karşılamaktadır. Bununla birlikte, Komite aşağıdaki hususlarda endişelerini ifade eder:

(a) Taraf Devletin, kadınlar ve kız çocuklarının ticareti için kaynak, geçiş ve hedef ülke olmaya devam etmesine karşın insan ticaretiyle mücadeleye yönelik kapsamlı bir mevzuatı henüz kabul etmemiş olması ve insani yardım ortamları da dahil olmak üzere insan ticaretinin kapsamı ve temel nedenlerine ilişkin istatistiksel veri eksikliği;

(b) Göçmen, mülteci ve sığınmacı kadınların cinsel sömürü veya sömürüsü amaçlı insan ticaretine maruz bırakılma riskinin yüksekliği;

(c) İnsan ticareti vakalarında eksik bildirim ve düşük mahkûmiyet oranları;

(d) Fuhuş ve ev hizmetlerinde kız çocuklarının sömürülmesinin yüksek yaygınlığı;

(e) Fuhuş yapan kadınlar da dahil olmak üzere insan ticaretine maruz bırakılanların, göç yasasının ihlali gibi idari suçlardan dolayı tutuklandıklarına, gözaltına alındıklarına ve sınır dışı edildiklerine dair bildirimeler;

(f) İnsan ticaretine maruz bırakılanlar için devlet tarafından işletilen sadece iki sığınma evinin bulunması ve sivil toplum örgütleri tarafından işletilen birkaç sığınma evinin finansman yetersizliği nedeniyle 2016 yılında kapatılmış olması.

36. Komite, küresel göç bağlamında kadınlar ve kız çocuklarının ticareti hakkındaki 38 (2020) sayılı genel tavsiye kararına atıfta bulunarak ve daha önceki tavsiyelerine (CEDAW/C/TUR/CO/7, paragraf 40) referansla, Taraf Devlete aşağıdaki tavsiyelerde bulunur:

(a) İnsan ticaretiyle mücadeleye yönelik kapsamlı bir yasayı kabul etmek ve sistematik olarak insan ticareti hakkında cinsiyet, yaş, uyruk, etnik köken, engellilik ve sosyo-ekonomik duruma göre ayrıştırılmış veri toplamak;

(b) Kolluk kuvvetleri ve sınır memurlarının insan ticaretine maruz bırakılanları tespit etme ve uygun hizmetlere yönlendirme kabiliyetlerini geliştirmek amacıyla eğitim ve kapasite geliştirme çabalarını artırmak;

(c) İnsan tacirlerinin ve suçla karışan Devlet memurlarının kovuşturulmasını ve uygun şekilde cezalandırılmasını sağlamak ve bir sonraki periyodik raporda insan ticareti vakalarının kovuşturma ve mahkûmiyet oranları hakkında bilgi vermek;

(d) Kadınların ve kız çocuklarının fuhuş ve ev içi hizmette sömürülmesiyle mücadeleye devam etmek, failleri kovuşturmak ve cezalandırmak, ticari cinsel ilişki talebini ele almak ve azaltmak ve fuhuşu bırakmak isteyen kadınlara alternatif gelir getirici fırsatlar da dahil olmak üzere çıkış programları sağlamak;

(e) İnsan ticareti ve fuhuş istismarına maruz bırakılan kadınların her türlü sorumluluktan muaf kalmaları ve savcılık makamlarıyla iş birliği yapma kabiliyetleri veya isteklerine bakılmaksızın tanık koruma programlarına ve geçici oturma izinlerine erişimlerini güvence altına almak;

(f) Hem kentsel hem de kırsal alanlarda insan ticaretine maruz bırakılanlar için sığınma evlerinin sayısını önemli ölçüde artırmak ve ücretsiz hukuki yardım, yeterli tıbbi bakım, psiko-sosyal danışmanlık, mali destek, eğitim, mesleki eğitim ve insan ticaretine maruz bırakılan kadınlar ve kız çocuklarına gelir getirici fırsatlara erişim imkanı sağlamak;

(g) Sığınma evleri işleten ve maruz bırakılanlara destek hizmetleri sunan sivil toplum kuruluşlarına yeterli fon sağlamak.

Siyasal ve kamusal hayata eşit katılım

37. Komite aşağıdaki hususlara dair endişelerini ifade eder:

(a) Kadınların, özellikle Kürt kadınların, lezbiyen, biseksüel, trans ve interseks kadınların ve engelli kadınların karşılaştığı toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcı kalıp yargılar da dahil olmak üzere siyasete ve kamusal hayata katılımın önündeki yapısal engellerin devam etmesi;

(b) 17 bakandan sadece 1'inin kadın olması ve 2018 parlamento seçimlerinde toplam milletvekili sayısının 17,4'üne denk gelecek şekilde 104 kadın adayın seçilmesi;

(c) Taraf Devletin kamu hizmetleri ve dışişleri hizmetlerinin karar alma pozisyonlarında kadınların düşük temsili;

(d) Siyasi söylemde, kadınları hedef alan, siyasete ve kamusal yaşama katılımlarını güçleştiren nefret söylemi ve tacizin yaygınlığı;

(e) Taraf Devletteki ayrımcı yasa ve yönetmeliklerin zihinsel veya psikososyal engelli kadınları haklarından mahrum etme etkisine sahip olması.

38. **Siyasal ve kamusal hayatta kadınlara ilişkin 23 sayılı (1997) genel tavsiye kararının yanı sıra Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın 5.5 numaralı hedefini hatırlatan Komite, Taraf Devlete aşağıdaki tavsiyelerde bulunur:**

(a) Kadınların eşit temsiliyi sağlamak için Sözleşme'nin 4 (1) maddesi ve Komite'nin geçici özel önlemlere ilişkin 25 (2004) sayılı genel tavsiye kararına uygun olarak, kadınların eşit temsiliyi güvence altına almak amacıyla özellikle etnik azınlıklara mensup kadınlar ve engelli kadınlara yönelik, karar alma düzeyinde, TBMM'de, il ve belediye yasama organlarında, Hükümette, kamu hizmetinde ve dışişleri hizmetinde, yasal kotalar ve toplumsal cinsiyet eşitliği sistemi gibi geçici özel önlemler almak;

(b) Kadın adaylar için siyasi liderlikte ve kampanya beceri ile kampanya finansmanına erişim için kapasite geliştirme imkanı sağlamak;

(c) Siyasi liderler ve genel kamuoyu nezdinde, kadınların siyasal ve kamusal hayata erkeklerle eşit bir temelde tam, eşit, özgür ve demokratik katılımının, sürdürülebilir kalkınma ve Sözleşme'nin tam olarak uygulanması için temel bir koşul olduğuna ilişkin farkındalığı artırmak;

(d) Kadın politikacılara, kadın insan hakları savunucularına ve kadın adaylara yönelik, çevrimiçi de dahil olmak üzere siyasal ve kamusal alanda nefret söylemini önleyecek mekanizmaları güçlendirmek; raporlama ve izleme mekanizmalarını güçlendirmek; tüm siyasi partilerin toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etme ve tacizle mücadele politikaları geliştirmesini şart koşturmak ve sosyal medya şirketlerini kullanıcı tarafından oluşturulan ayrımcı içerikten sorumlu tutmak da dahil olmak üzere taciz ve tehditleri önlemek;

(e) Zihinsel veya psikososyal engelli ve kalıcı bir ev adresi olmayan kadınların oy kullanma ve seçime katılma haklarını kullanmalarını engelleyen ayrımcı hükümleri yürürlükten kaldırmak.

Kadın insan hakları savunucuları ve gazeteciler

39. Komite, fikir, ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüğü haklarının Anayasa tarafından güvence altına alındığına ilişkin Taraf Devlet tarafından sağlanan

bilgilerin farkındadır. Bununla birlikte, Ceza Kanunu'nun 314'üncü maddesinin ve Terörle Mücadele Kanunu'nun silahlı örgüt liderleri ve üyelerine ilişkin 7'nci maddesinin, kadın insan hakları savunucularını mahkûm etmek ve uzun hapis cezalarına çarptırmak amacıyla uygulanmasından endişe duymaktadır. Ayrıca, biseksüel, trans ve interseks kadınların haklarını savunanlar da dahil olmak üzere kadın insan hakları savunucularının, aktivistlerinin ve kadın gazetecilerin sık sık tutuklanma, fiziksel saldırı, tehdit, yıldırma, taciz ve varlıklarının dondurulması durumlarına maruz bırakılmasından da endişelidir. Sivil toplum kuruluşlarının "hukuka ve ahlaka aykırı hareket ettikleri" iddiasıyla şiddet, taciz ve yasal baskıya maruz bırakıldıklarını belirten raporları da endişeyle karşılamaktadır.

40. Komite, Taraf Devlete aşağıdaki tavsiyelerde bulunur:

- (a) **Kadın insan hakları savunucularının, avukatların ve gazetecilerin meşru faaliyetlerini özgürce yürütmelerini ve kadınların insan haklarını savunmaları için elverişli bir ortam yaratmalarını sağlamak;**
- (b) **Kadın insan hakları savunucularına, aktivistlere ve gazetecilere yönelik ayrımcılığı önlemek, şiddet ve tehditten korunmalarını sağlamak, kamu görevlileri tarafından gerçekleştirilenler de dahil olmak üzere kadınlara yönelik tüm ihlalleri soruşturmak, kovuşturmak ve cezalandırmak;**
- (c) **Kadın örgütleri de dahil sivil toplum kuruluşlarının sivil alanını ve finansmanını "hukuka ve ahlaka aykırı hareket ettikleri" iddiasıyla kısıtlayan hükümleri değiştirmek.**

Milliyet

41. Komite, Taraf Devletin, geçici koruma altındaki 3,7 milyon Suriyeli ve uluslararası koruma altında, ağırlıklı olarak kadınlar ve kız çocuklarından oluşan 320.000'den fazla mülteci ve sığınmacı ile dünyanın en büyük mülteci nüfusuna ev sahipliği yapmasını, doğum kaydı hakkını garanti altına almasını ve yabancı kadınların vatandaşlıklarını çocuklarına aktarmalarını sağlamasını memnuniyetle karşılamaktadır. Öte yandan Komite, aşağıdaki hususlarda endişesini dile getirir:

- (a) Vatansızlığı azaltmak üzere alınan tedbirlere ilişkin bilgi eksikliği;
- (b) Kadınlar da dahil Türk vatandaşlarının yurtdışına çıkarken Interpol Kırmızı Bülten listesine alındığı ve Türkiye'ye geri gönderilmeleri için yurt dışına çıkarken pasaportlarını iptal edildiğine dair bildirimler.

42. Komite, kadınların mülteci statüsü, sığınma, milliyet ve vatansızlığın cinsiyetle ilgili boyutlarına ilişkin 32 (2014) sayılı genel tavsiye kararını hatırlatarak, Taraf Devlete aşağıdaki tavsiyelerde bulunur:

- (a) **Vatansız kadınlar ve kız çocukları hakkında yaşa, etnik kökene ve engelliliğe göre ayrıştırılmış veriler toplamak ve bu verileri bir sonraki periyodik raporunda sunmak;**
- (b) **Türk pasaportunun iptal edilebileceği veya geri alınabileceği tüm durumlarda, bu tür bir karara mahkemede itiraz edebilmesi için ilgili vatandaşa bu tür bir iptalin önceden bildirilmesini sağlamak;**
- (c) **1961 Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşmesi'yi onaylamak.**

Eğitim

43. Komite, kız çocuklarının ortaöğretime kaydının 2002'de yüzde 45'ten 2021'de yüzde 87'ye yükselmesini memnuniyetle karşılamaktadır. Ayrıca, okul müfredatına cinsel sağlık ve üreme sağlığı ve haklarına ilişkin eğitimin dahil edilmesini ve gebe ergen kız çocukları için çevrimiçi veya yüz yüze mesleki eğitime erişim sağlanmasından da memnuniyet duymaktadır. Ancak aşağıdaki hususlarda endişelerini ifade eder:

- (a) Eğitimin sadece 12 yaşına kadar olan kız ve oğlan çocukları için zorunlu olması;

(b) Taraf Devletin güneydoğu bölgesinin bazı kesimlerinde yoksulluk ve dil engelleri nedeniyle okuma yazma bilmeyenlerin oranının yüksek olması;

(c) Kadınlar ve kız çocukları arasında erkekler ve oğlan çocuklarına göre daha düşük okullaşma oranları;

(d) Kısmen çocuk yaşta evlilikler sebebiyle, kız çocukları arasında nispeten yüksek erken gebelik ve okulu bırakma oranları;

(e) Okul ders kitaplarında kadınların geleneksel rollerine yapılan vurgu da dahil olmak üzere, eğitim sisteminde süregelen toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcı kalıp yargılar;

(f) Toplumsal cinsiyetin toplumsal ilişkilerini ele alan cinsellik eğitiminin olmaması ve ataerkil tutumların ve ayrımcı kalıp yargıların kadınlar ve kız çocuklarının cinselliği üzerindeki etkisi;

(g) Kız çocuklarının ve kadınların okul ortamlarında taciz, bedensel ceza ve zorbalığa maruz bırakılması ve bu tür durumlarda şikayet, soruşturma sayısı ve verilen cezalar hakkında bilgilerin sınırlılığı.

44. Komite, kız çocukları ve kadınların eğitim hakkına ilişkin 36 (2017) sayılı genel tavsiye kararına atıfta bulunarak ve daha önceki tavsiyesi (CEDAW/C/TUR/CO/7, paragraf 44) ışığında, Taraf Devlete, kız çocuklarının güçlenmesi için bir temel olarak her düzeydeki eğitimin önemini teşvik etmesinin yanında aşağıdaki tavsiyelerde bulunur:

(a) Kız ve oğlan çocukları için zorunlu eğitim yaşının 16'ya çıkarılması;

(b) Yoksulluk içinde yaşayan kız çocuklarına, kırsal kesimdeki kız çocuklarına, Kürt kız çocuklarına, gebe kadınlara ve kız çocuklarına ve genç annelere, engelli kadınlara ve kız çocuklarına, mülteci ve sığınmacı kadınlar ve kız çocuklarına odaklanarak kadınlar ve kız çocukları arasında yüksek okuma yazma bilmeme oranını, orta ve yüksek öğretimde kız çocuklarının kayıt, devam ve tamamlama oranlarını artırmak gibi zamana bağlı hedefler içeren kotalar vb. geçici özel önlemlerle azaltmak;

(c) Kadınların ve kız çocuklarının eğitimin her düzeyinde ve özellikle bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik ve bilgi ve iletişim teknolojisi de dahil olmak üzere geleneksel olmayan çalışma alanlarında eğitim almalarını desteklemek için mali teşvikler ve burslar dahil geçici özel önlemleri sürdürmek ve geliştirmek;

(d) Özellikle yoksulluk içinde yaşayan kız çocukları ve kadınlar, kırsal kesimdeki kız çocukları ve kadınlar, gebe kız çocukları, karınlar ve ergenler açısından, kız çocukları ve kadınların okula kaydolmalarını, devam etmelerini ve okulda kalmalarını ve özellikle ortaöğretim ve yükseköğretim düzeylerinde okulu bırakmaları halinde yeniden entegrasyonlarını teşvik etmek; kişisel gelişimleri ve kariyer beklentileri için eğitimin önemi konusunda ebeveynler, topluluk liderleri ve kadınlar ve kız çocukları arasında farkındalık yaratmak;

(e) Kadınların ve kız çocuklarının toplumdaki rollerine ilişkin ayrımcı kalıp yargıları ortadan kaldırmak ve eğitim ortamlarında toplumsal cinsiyete dayalı kalıp yargılarını pekiştirmemeleri için öğretmenleri duyarlı hale getirmek;

(f) Erken gebelik ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonları önlemek amacıyla sorumlu cinsel davranışı teşvik etmek, ayrımcı kalıp yargıları ele almak; sistematik eğitim vermek için insani yardım ortamları da dahil olmak üzere cinsel sağlık ve üreme sağlığı ve haklarına ilişkin toplumsal cinsiyete duyarlı, yaşa uygun ve erişilebilir eğitimi tüm okul müfredatlarına dahil etmek ve eğitim sisteminin her seviyesindeki öğretmenlere, kadınların ve kız çocuklarının cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakları konusunda sistematik eğitimler vermek;

(g) İnsani yardım ortamlarında okullara ve okullardan güvenli ulaşım da dahil olmak üzere, kadınlara ve kız çocuklarına yönelik ayrımcılık, taciz ve cinsiyete dayalı şiddet içermeyen güvenli ve kapsayıcı eğitim ortamları sağlamak için ulusal bir zorbalıkla mücadele politikası geliştirmek ve eğitim kurumlarında kız çocuklarına ve kadınlara yönelik tüm taciz ve şiddet olaylarını soruşturmak, kovuşturmak ve uygun şekilde cezalandırmak.

İstihdam

45. Komite, Dünya Ekonomik Forumu Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu'na (2021) göre, Taraf Devletin kadınların ekonomiye katılımı ve eşit fırsatlar açısından 156 ülke arasında 140'ıncı sırada yer alması ve aşağıdaki hususlarda endişesini ifade eder:

(a) Kadınların karşılıksız ev ve bakım işlerindeki geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri ve COVID-19 salgını sırasında sözleşmelerin askıya alınması nedeniyle işgücüne katılım oranının düşüklüğü (2021'de yüzde 33,3);

(b) Özellikle kırsal ve ücra bölgelerde olmak üzere işgücü piyasasında yatay ve dikey ayrışma;

(c) Toplumsal cinsiyete dayalı süregelen ücret ayrımı;

(d) Engelli kadınlar arasındaki yüksek işsizlik oranı;

(e) Özellikle genç kadınlara ve lezbijen, biseksüel, trans ve interseks kadınlara yönelik cinsel taciz vakalarına ilişkin soruşturma sayısının azlığı da dahil olmak üzere işyerinde cinsel tacizin ele alınmasına yönelik tedbirlerin yetersizliği.

46. Komite, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın, tüm kadınlar ve erkekler için tam ve üretken istihdamın ve insana yakışır işe ulaşılmasına dair 8.5 numaralı hedefi doğrultusunda ve daha önceki tavsiyesini (CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 46) hatırlatarak Taraf Devlete aşağıdaki tavsiyelerde bulunur:

(a) Kadınların, özellikle mülteci kadınlar ve marjinalleştirilmiş gruplara mensup kadınların kayıtlı istihdama erişimini teşvik etmek üzere geçici özel önlemler yoluyla kadınlar arasındaki yüksek işsizlik oranını ele almak ve kayıt dışı istihdamdaki kadınların sosyal koruma programları kapsamında olmasını sağlamak;

(b) Yatay ve dikey mesleki ayrımcılığı ortadan kaldırmaya ve kadınların kayıtlı istihdama erişimini artırmaya yönelik çabaları güçlendirmek ve genişletmek, kadınları ve kız çocuklarını, özellikle bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik, bilgi ve iletişim teknolojisi ve yapay zeka alanlarında geleneksel olmayan kariyer yollarını seçmeye teşvik etmek ve yeterli ve erişilebilir çocuk bakım tesislerinin desteğiyle kadınların yarı zamanlı çalışmadan tam zamanlı çalışmaya geçişine öncelik vermek;

(c) Toplumsal cinsiyete dayalı ücret ayrımını azaltmak ve nihayetinde ortadan kaldırmak için eşit değerdeki işe eşit ücret ilkesini etkin bir şekilde uygulamak; bunu da toplumsal cinsiyete dayalı ücret ayrımının arkasındaki nedenleri daha iyi anlamak üzere (i) düzenli işgücü teftişleri yaparak, (ii) toplumsal cinsiyetten bağımsız analitik iş sınıflandırması ve değerlendirme yöntemlerini uygulayarak, (iii) düzenli ücret anketleri yürüterek ve (iv) işverenleri toplumsal cinsiyete dayalı ücret ayrımının arkasındaki sebepleri daha iyi anlamak amacıyla bu verilerle birlikte bir açıklama yayınlamaya teşvik etmek ve kanun yollarıyla ilgili uygun tedbirleri almak;

(d) Engelli kadınların kamusal ve özel istihdama dahil olmalarını desteklemek için istihdama ve erişilebilir ulaşım imkanlarına erişimi güvence altına almak;

(e) İşyerinde cinsel tacizin açıkça suç sayılması ve işyerinde cinsel tacize maruz bırakılanların etkili, bağımsız ve gizli şikayet prosedürüne erişimlerinin sağlanması ve tüm şikayetlerin etkin bir şekilde soruşturulmasını, failerin kovuşturulmasını ve yeterli düzeyde cezalandırılmasını, maruz bırakılanların da misillemeden korunmasını sağlamak için İş Kanunu ve Ceza Kanunu'nda değişikliğe gitmek;

(f) Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 2000 tarihli (183 sayılı) Anneliğin Korunması Sözleşmesi'ni, 2011 tarihli (189 sayılı) Ev İşçileri Sözleşmesi'ni ve 2019 tarihli (190 sayılı) Şiddet ve Taciz Sözleşmesi'ni onaylamak.

Sağlık

47. Komite aşağıdaki hususlarda endişelerini yineler:

(a) Modern gebeliği önleyici yöntemler de dahil olmak üzere cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine erişimin, özellikle etnik azınlıklara mensup kadınlar ve kırsal kesimdeki kadınlar için çok sınırlı olmasının kayda değer sayıda erken ve istenmeyen gebelikle sonuçlanması;

(b) Ücretsiz gebeliği önleyici yöntemlere dair politikası ve kürtaj ile ilgili yasal çerçevenin Hükümetin üst düzey temsilcileri tarafından saldırı altında olması ve çok sayıda kamu hastanesinin, gebeliğin onuncu haftasına kadar yasal olmasına rağmen kürtaj yapmayı reddetmesinin birçok kadını pahalı özel kliniklere veya güvenli olmayan kürtaja başvurmaya zorlaması.

48. **Komite, kadınlar ve sağlıkla ilgili 24 sayılı genel tavsiye kararını (1999) hatırlatarak, Taraf Devlet'e önceki tavsiyesini (CEDAW/C/TUR/CO/7, paragraf 48) yineler:**

(a) **Etnik azınlıklara mensup kadınlar ve kırsal kesimdeki kadınlar ve kız çocukları da dahil olmak üzere tüm kadınlar ve kız çocukları için, kadınların cinsel ve üreme tercihlerine, özerkliğine, mahremiyetine, gizliliğine ve bilgilendirilmiş onamlarına tam saygı göstererek, modern ve acil doğum kontrol yöntemlerine erişim de dahil olmak üzere, Taraf Devletin her kesiminde uygun cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine ve bilgilerine ekonomik erişim sağlamak;**

(b) **Kadınların güvenli kürtaj ve modern gebeliği önleyici yöntemler konusunda haklarını savunmak, hastaneleri denetlemek ve onuncu haftaya kadar gebelikleri sona erdirmeye yönelik yasal yükümlülüklerine uydularından emin olmak, kürtajın en azından tecavüz, ensest, gebe kadının hayatına veya sağlığına yönelik tehditler ve ciddi cenin bozukluğu durumlarında yasal olmasını ve diğer tüm durumlarda suç olmaktan çıkarılmasını sağlamak.**

Kadınların ekonomik olarak güçlenmesi

49. Komite, 2018-2023 Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı da dahil olmak üzere Taraf Devlet tarafından başlatılan çeşitli ekonomik güçlendirme programlarını takdirle karşılamaktadır. Bununla birlikte, engelli ve engelli aile üyelerinin bakımını üstlenen kadınlar ile kırsal kesimde yaşayan, göçmen ve mülteci kadınlar için gıda güvencesizliği de dahil olmak üzere yoksulluk ve yoksunluk durumlarını endişeyle ifade eder.

50. **Komite, Taraf Devletin, diğerlerinin yanı sıra, engelli kadınları, engelli aile üyelerinin bakımını üstlenen kadınları ve kırsal kesimde yaşayan, göçmen ve mülteci kadınları hedefleyen bir yoksulluğu ortadan kaldırma stratejisi benimsemesini ve uygulamasını, bunun için de söz konusu kadınların gerekli mesleki becerileri kazanması için girişimcilikle ilgili inisiyatiflere ve fırsatlara erişimlerini artırmasını tavsiye eder.**

Kırsal kesimdeki kadınlar

51. Komite, Taraf Devletin, kırsal alanlarda 862 yeni kadın kooperatifinin kurulmasını sağlayan Kadınların Kooperatifler Yoluyla Güçlenmesi Projesi'nin (2022) yürütülmesi de dahil olmak üzere, kırsal kesimdeki kadınların temel hizmetlere ve sosyal yardımlara erişimini iyileştirme çabalarının farkındadır. Ancak, kırsal kesimdeki kadınlar ve kız çocuklarının eğitim, istihdam ve sağlık hizmetlerine sınırlı erişiminden endişe duymaya devam eder. Ayrıca, kırsal kesimdeki kadınların karar alma ve liderlik pozisyonlarında yeterince temsil edilmediğini de endişeyle ifade eder.

52. **Komite, kırsal kesimdeki kadınların haklarına ilişkin 34 (2016) sayılı genel tavsiye kararını hatırlatarak, Taraf Devlete, kırsal kesimdeki kadınlar ve kız çocuklarının eğitim, kayıtlı istihdam, teminatsız düşük faizli kredilere erişimlerini artırarak ve arazinin mülkiyeti ve kullanımı yoluyla yoksullukla**

mücadele etmesini tavsiye eder. Ayrıca Taraf Devlete, kırsal kesimdeki kadınların karar alma süreçlerine eşit katılımını teşvik etmesi yönünde de tavsiyede bulunur.

Kürt kadınlar

53. Komite, Kürt kadınlar ve kız çocuklarına yönelik etnik ve dilsel kimliklerine dayalı, toplumda marjinalleşmelerine ve insan haklarından sınırlı yararlanmalarına neden olan kesişen ayrımcılık biçimlerinden endişe duymaktadır.

54. Komite, daha önceki tavsiyesini (CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 13) yineler ve Taraf Devleti, Kürt kadınlar ve kız çocuklarına karşı kesişen ayrımcılık biçimlerini ele almaya ve Sözleşme kapsamındaki insan haklarından tam olarak yararlanabilmelerini güvence altına almaya çağırır.

Evlilik ve aile ilişkileri

55. Komite, 2018 yılında hazırlanan ve 2020 yılında revize edilen Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerle Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nın henüz resmi olarak onaylanmadığını belirtir. Ayrıca, 11. Kalkınma Planı, 2022 yılı için yıllık Cumhurbaşkanlığı Planı ve Kadının Güçlenmesi ve Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele konulu ulusal eylem planlarının erken yaşta ve zorla evliliklerle mücadeleye yönelik tedbirler getirdiğine dikkat çeker. Öte yandan, Taraf Devletin erken yaşta ve zorla evlilikle mücadele konusunda il eylem planlarının geliştirilmesini desteklediğini, ancak bu eylem planlarının her zaman yeterince finanse edilmediğini ve izlenmediğini belirtir. Komite, Medeni Kanun uyarınca yasal evlilik yaşının 18 olmasına rağmen, ebeveynlerin onayı ile 17 yaşında ve istisnai durumlarda, hakimin onayı ile 16 yaşında gerçekleştiren evlilikler konusundaki endişesini ifade eder. Komite ayrıca aşağıdaki hususlarda da endişesini dile getirir:

(a) Önce resmi nikahla yapılmayan dini nikahı fiilen suç olmaktan çıkaran Anayasa Mahkemesi 2015 yılındaki kararının çok eşli ve çocuk yaşta evliliklerin sayısında artışa neden olabilmesi ve kayıt dışı dini nikahın kadınları Medeni Kanun kapsamındaki ekonomik korumalardan mahrum bıraktığı için, kadınlar için önemli bir risk teşkil etmesi;

(b) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 2013 yılında, Taraf Devlet'in evli kadınların kendi soyadlarını korumasına izin vermesine hükmeden kararına rağmen, Medeni Kanun'un 187'nci maddesinin yürürlükte kalmaya devam etmesi ve evli kadınların kendi soyadlarını koruma haklarını güvence altına almak için mahkemeye başvurmaları gerekmesi;

(c) Medeni Kanun'un 183'üncü maddesi, daha önce soyadını kocasının soyadı ile değiştiren kadınların, boşanma durumunda yeniden evlilik öncesi soyadını almasını gerektirir.

56. Komite, Taraf Devlete erken yaşta ve zorla evliliklerle mücadele ulusal strateji belgesi ve eylem planının kabulü için net bir zaman çerçevesi belirlemesini tavsiye eder. Komite ayrıca, daha önceki tavsiyesini (CEDAW/C/TUR/CO/7, paragraf 54) hatırlatarak, Taraf Devlete aşağıdaki tavsiyelerde bulunur:

(a) Çocuk yaşta evlilikleri yasaklayan ve kadınlar ve erkekler için asgari evlilik yaşını 18 olarak belirleyen yasayı kabul etmek ve kayıt dışı dini evlilikler de dahil olmak üzere çok eşli ve çocuk yaşta evlilikleri ortadan kaldırmak ve tüm evliliklerin nüfus kaydının yapılmasını zorunlu kılmak için gerekli tüm tedbirleri almaya devam etmek;

(b) Medeni Kanun'un 187'nci maddesini, Sözleşme'nin 16'nci maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararı doğrultusunda, kadınların evlendikten sonra kendi soyadlarını korumalarına ve isterlerse çocuklarına soyadlarını vermelerine olanak tanıyacak şekilde değiştirmek; ve

(c) Medeni Kanun'un 183'üncü maddesini, daha önce soyadını kocasının soyadı ile değiştirmiş olan kadınların, boşandıktan sonra yeniden zorunlu olarak evlilik öncesi soyadlarına dönmek yerine istemeleri halinde kocanın soyadını muhafaza etmelerine olanak tanıyacak şekilde değiştirmek.

57. Komite, 2018 yılında Adalet Bakanlığı'nın, özellikle boşanmadan önce sınırlı bir süre evli olan çiftler için "süresiz nafaka" alternatiflerini belirleme niyetini açıkladığını kaydeder. Ayrıca, Taraf Devletin mahkemeleri tarafından 2019 yılında hükmedilen ortalama yoksulluk nafakasının 370 Türk lirası, yoksulluk sınırının ise Ekim 2019'da 2.058 Türk lirası olduğu yönündeki araştırma bulgularına değinerek, sadece kadınların nafaka almasının gerekçesinin; geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyete dayalı ücret ayrımı ve kadınları ekonomik olarak eşlerine bağımlı hale getiren işgücü piyasasına sınırlı erişim olabileceğini kaydeder. Ayrıca Komite, nafaka ödemelerinin evlilik süresine göre sınırlandırılmasının, ev içi şiddete maruz bırakılan kadınları şiddet içeren ilişki içinde kalmaya zorlayacağını belirtir.

58. **Komite, Taraf Devlete, Komite'nin evliliğin ekonomik sonuçları, aile ilişkileri ve bunların feshedilmesine ilişkin 29 sayılı (2013) genel tavsiye kararına uygun olarak, buna uymayanlara yönelik cezaları artırmak da dahil olmak üzere, nafaka yükümlülüklerinin sıkı bir şekilde uygulanmasını güvence altına almayı tavsiye eder.**

Yaygınlaştırma

59. Komite, Taraf Devletten, mevcut nihai gözlemlerinin tam olarak uygulanmasını sağlamak için Taraf Devletin resmi dillerinde, her düzeydeki (ulusal, bölgesel ve yerel) ilgili Devlet kurumlarına, özellikle Hükümete, Büyük Millet Meclisi'ne ve yargı makamlarına zamanında yaygınlaştırılmasını talep eder.

Teknik yardım

60. Komite, Taraf Devlete, Sözleşme'nin uygulanmasını kalkınma çabaları ile ilişkilendirmesini ve bu bağlamda bölgesel veya uluslararası teknik yardımdan yararlanmasını tavsiye eder.

Diğer anlaşmaların onaylanması

61. Komite, Taraf Devletin dokuz önemli uluslararası insan hakları belgesine¹ bağlı kalmasının, kadınların insan haklarından ve hayatın her alanında temel özgürlüklerinden yararlanmalarını artıracığını kaydeder. Bu nedenle Komite, Taraf Devleti Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme'yi onaylamaya teşvik eder.

Sonuç gözlemlerinin takibi

62. Komite, Taraf Devletten, yukarıdaki 31(a), 38(a) ve 40(a) paragraflarında belirtilen tavsiyelerin uygulanması için atılan adımlar hakkında iki yıl içinde yazılı bilgi vermesini talep eder.

Bir sonraki raporun hazırlanması

63. Komite, Taraf Devleti, Temmuz 2026'da teslim edilmesi gereken dokuzuncu periyodik raporunu sunmaya davet eder. Rapor zamanında sunulmalı ve bu tarihe kadar olan tüm süreyi kapsamına almalıdır.

64. Komite, Taraf Devletten, ortak temel belge ve sözleşmeye-özgü belgelere ilişkin kılavuzlar da dahil olmak üzere, uluslararası insan hakları anlaşmaları kapsamındaki

¹ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme; Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme; Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme; Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi; İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme; Çocuk Haklarına Dair Sözleşme; Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme; Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme; Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme.

raporlamaya dair uyumlaştırılmış yönergeleri izlemesini talep eder
([HRI/GEN/2/Rev.6](#), bölüm I).
